

КЛАСТЕРИ ЯК МЕХАНІЗМ СТРУКТУРНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Таранич А. В. к. е. н., доцент, доцент кафедри маркетингу Донецького національного університету (Україна)

Таранич А. В. Кластери як механізм структурної модернізації регіональної економіки/.

Визначено шляхи структурної модернізації регіональної економіки країн, що розвиваються, із впровадженням світового досвіду розвитку кластерних утворень.

Кластери розглянуто як елемент механізму стимулювання промислового виробництва та регіонального розвитку, який дозволяє підвищувати рівень конкуренції на внутрішньому ринку й активізувати зовнішньоекономічну діяльність із боку підприємств-учасників кластеру. Представлено модель формування кластерного утворення і розгортання споріднених і підтримуючих видів діяльності. Обґрунтовано агломеративний ефект кластерного утворення, що реалізується за рахунок скорочення транспортних витрат; раціонального використання місцевих ресурсів і можливостей маневрування ними; комбінування і кооперації виробничих зв'язків; використання загальної інфраструктури.

Ключові слова: структурна модернізація, регіональна економіка, регіональна інфраструктура, сталий розвиток, кластери, технологічні уклади.

Taranich A.V. Clusters as mechanism of structural modernization of regional economy

Определены пути структурной модернизации региональной экономики развивающихся стран, с внедрением мирового опыта развития кластеров.

Кластеры рассмотрены как элемент механизма стимулирования промышленного производства и регионального развития, который позволяет повысить уровень конкуренции на внутреннем рынке и активизировать внешнеэкономическую деятельность со стороны предприятий-участников кластера. Представлена модель формирования кластера и развертывания родственных и поддерживающих видов деятельности. Обоснован агломерационный эффект кластерного образования, который реализуется за счет сокращения транспортных расходов; рационального использования региональных ресурсов и возможностей маневрирования ими; комбинирования и кооперации производственных связей; использования общей инфраструктуры.

Ключевые слова: структурная модернизация, региональная экономика, региональная инфраструктура, устойчивое развитие, кластеры, технологические уклады.

Taranich A.V. Clusters as the mechanism of structural modernization of the regional economy

Defines the ways of structural modernization of the regional economy of developing countries, with the introduction of world experience of development of clusters.

Clusters are considered as an element of the mechanism of stimulation of industrial production and regional development, which can increase the level of competition on the domestic market and strengthen foreign economic activity of the enterprises-members of the cluster. Presents a model of cluster formation and deployment of related and supporting activities. Justified agglomeration effect of cluster formation, which is implemented by reducing transport costs; management of regional resources and opportunities for maneuvering them; combining and cooperation of industrial relations; the use of shared infrastructure.

Keywords: structural modernization, regional economy, regional infrastructure, sustainable development, clusters, technological modes.

Актуальність дослідження. Створення регіональних промислових кластерів в ЄС є другою актуальною проблемою після налагодження механізму державно-приватного партнерства. Кластери є шляхом стимулювання промислового виробництва та регіонального розвитку, що дозволяє підвищувати рівень конкуренції на внутрішньому ринку й активізувати зовнішньоекономічну діяльність із боку підприємств-учасників кластеру.

Економіка, що формується на сучасному етапі, орієнтується на пріоритетність розвитку кластерів, що визнані однією з найефективніших виробничих систем. Кластери як вид складної багаточислової організації являють собою типову структуру в епоху глобалізації. Кластер — це більше ніж окрема галузь промисловості, що випускає певний вид продукції. Зважаючи на функціонування і економічну ефективність існуючих в окремих країнах і регіонах кластерів, можна говорити про «індикатори можливостей» і «локомотиви розвитку» цих територіальних одиниць [1].

Аналіз досліджень і публікацій. Теорія кластерних утворень вплинула на формування принципів виробничо-територіального комплексоутворення в економіці України, проте науковий та практичний апарат щодо вирішення цієї проблеми знаходиться у стадії наукових дискусій, відсутні законопроекти за відповідними напрямками.

Дослідженню питань розвитку кластерних утворень розглянуто у наукових працях І. Майорової, Н. Мікули, Н. Поповича, Г. Савіної, С. Соколенка, В. Третяка, Г. Чижикова, М. Портера, Дж. Стигліца. Проблема модернізації регіональної економіки розглядається в духу напрямків: економіка й інвестиції в основний капітал, що повинні зрівноважити виробництво напівфабрикатів і кінцевих видів продукції; екологія та соціальний розвиток територій, що приймає депресивний характер із закриттям містоутворюючих підприємств. Вирішенню цих питань присвячено широке коло робіт таких науковців, як С.С. Аптекар, О.І. Амоша, Г.І. Черніченко, Ю.В. Макогон, В.І. Ляшенко, Я.А. Жаліло, О.В. Мартякова [2].

Постановка проблеми. В даний час одним з шляхів сталого розвитку та модернізації регіональної економіки може бути застосування світового досвіду, який передбачає використання недержавних інвестицій за рахунок залучення приватного капіталу у вигляді створення кластерів підприємств.

Першим перспективним сектором формування кластерів є промисловість (т.зв. скандинавська модель, наприклад, морський каботаж і розвиток портової інфраструктури, «Тойота») і система управління запасами («точно в строк»).

Другий сектор — розвиток ринкової інфраструктури на прикладі італійської кластерної моделі. Це індустрія високої моди (одяг, взуття), сільське господарство — кисломолочна продукція, вино, коньяки, віскі — вся кінцева продукція з найбільшою доданою вартістю.

Ціль роботи — визначення шляхів структурної модернізації регіональної економіки країн, що розвиваються, із впровадженням світового досвіду розвитку кластерних утворень.

Результати. Автор поділяє думку багатьох дослідників, що кластери є формою взаємодії промислових та інфраструктурних підприємств певного регіону, де вони досягають додаткового соціально-економічного та науково-технологічного ефекту регіонального розвитку за рахунок концентрації людського і фінансово-промислового капіталу у визначених сферах діяльності. Особливим завданням формування кластера є збереження конкурентних відносин і формування коопераційних зв'язків на основі конкуренції всіх учасників такого утворення.

На рис. 1 представлено модель, що відображає напрямки зусиль при створенні кластерного утворення. Відправною ланкою тут прийнято вважати сферу виробництва в базовій галузі. Потім навколо базового виду діяльності гуртуються споріднені та підтримуючі підприємства.

**ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ:
РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ**

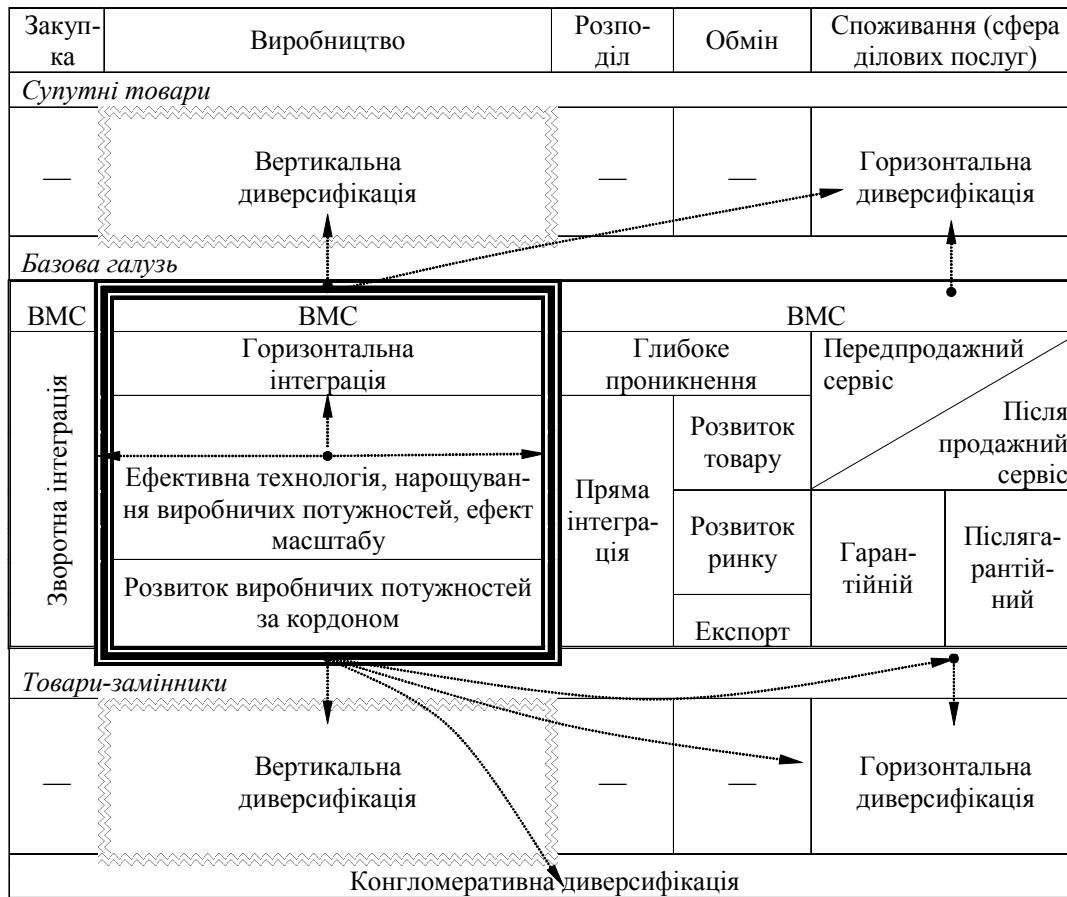

Рис. 1. Формування кластерного утворення і розгортання споріднених і підтримуючих видів діяльності [1]

Успішні кластери залучають до своєї діяльності велику кількість зв'язаних з ними галузей промисловості, фірм-постачальників й інститутів, розміщених у географічній близькості.

Формування кластерів відбувається протягом тривалого часу і природного процесу господарського розвитку за умов обов'язкової державної підтримки на національному (законодавчому) і місцевому (ресурсному) рівнях. Воно передбачає координацію термінів і масштабів потужностей, що вводяться, узгодження параметрів технологій, оптимальній фінансовій, природоохоронній, технологічній, організаційно-правовій підтримці.

Формування кластерів також повинне забезпечувати здобуття певного агломераційного ефекту за рахунок оптимального складу, часового і просторового розвитку таких елементів, як спеціалізовані підприємства за видами діяльності, комплексні виробництва, інфраструктура, місцеві природні ресурси, населення.

Населення, природне середовище і невиробнича структура беруть участь у формуванні кластерів, вони включаються в нього як споживачі продукції і своєрідні конкуренти у використанні ресурсів. Спеціалізовані підприємства орієнтовані на зовнішній попит, вони характеризують місце кластеру в територіальному поділі праці. Склад і структура, спеціалізація і масштаби розвитку, основні напрями виробничих зв'язків в кластері обумовлюються ефективністю природних і економічних ресурсів досліджуваної території.

Агломераційний ефект кластерного утворення реалізується за рахунок: скорочення транспортних витрат; раціонального використання місцевих ресурсів і можливостей маневрування ними; комбінування і кооперації виробничих зв'язків; використання загальної інфраструктури.

Політика, спрямована на створення кластерних структур, сприяє реалізації стратегії сучасного планування економічного розвитку. Вона ґрунтується на визнанні переважного значення органічних взаємозв'язків фірм і галузей промисловості.

Конкурентоспроможні підприємства тягнуть за собою всі інші, зв'язані з ними, пред'являючи більш тверді вимоги до продукції, надаючи технологічну підтримку за рахунок обміну інноваціями. У зв'язку з цим можна відзначити, що процес може здійснюватися й у зворотному порядку. Неконкурентні підприємства здатні підірвати весь кластер у випадку, якщо вони виступають в ролі покупця. Звичайно, кластер підприємств складається з фірм, спеціалізованих у визначеному секторі виробництва і, як правило, локалізованих географічно. Це характерно для країн, що розвиваються, де малі підприємства розглядають як основне джерело стабільного економічного зростання економіки країни. Багато дослідників бачать єдиний спосіб збереження малих фірм в умовах глобалізації економіки і зростаючої міжнародної конкуренції — в об'єднанні їх у кластери.

Також необхідно відзначити, що стратегії розвитку кластерних утворень мають багатополосну спрямованість: зростання, скорочення бізнесу і ліквідація, перерозподіл фінансових потоків, ліцензування і розвиток бізнесу за кордоном, — а інструменти стратегічного планування (матричні моделі портфельного аналізу) найчастіше містять суперечливі або «розмиті» рекомендації.

На нашу думку, доцільним має бути такий алгоритм створення стратегії розвитку кластерного утворення:

- 1) формування сукупного продуктового портфеля кластера з виокремленням у ньому самостійних і обслуговуючих підрозділів, зосереджених у регіональному (корпоративному) центрі управління;
- 2) аналіз можливостей і загроз по кожній фірмі і кластеру в цілому;
- 3) аналіз конкурентного потенціалу і вагомості фірм для регіонального ринку;
- 4) групування підприємств на самодостатніх, потребуючих додаткових інвестицій і тупикових;
- 5) рішення про розвиток нового напрямку бізнесу або виділення самостійного підприємства з існуючих структур;
- 6) розробка довгострокової програми щодо розвитку продуктового портфеля за стратегіями росту, «зняття вершків» або елімінації;
- 7) координація і синергія виробничої, маркетингової, регіональної та соціально-економічної політики для кожного підприємства і кластера в цілому;

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

8) програма PR і участі в житті міст розташування елементів кластерного утворення (спорт, свята, суботники), лобювання інтересів в органах місцевої влади;

9) формування внутрішньогосподарського балансу і загальнокластерного фінансового плану, вклад кластеру у внутрішній регіональний продукт.

Тепер можна перейти до розгляду проблеми структурної модернізації регіональної економіки країн, що розвиваються.

Новітні тенденції динаміки розвитку різних світогосподарських структур, в тому числі, регіональних (територіальних) і фінансово-промислових утворень, значною мірою суперечливі і вимагають осмислення. Суперечлива сутність соціально-економічних процесів пов'язує сучасні міжнародні економічні відносини, багато в чому визначаючи характер їх сучасного стану, тенденції та напрямки розвитку. Важливу роль на світовому ринку набувають такі явища, як регіоналізація, втіленням якої стає посилення регіональної економічної індивідуальності, зростання ролі транскордонних регіонів у процесах суспільного відтворення, розгляду регіональних соціально-економічних систем як базової функціональної одиниці світового господарства.

У той же час слід зазначити, що національна стратегія соціально-економічного розвитку та структурної модернізації регіональної економіки країн, що розвиваються, найчастіше спирається на декларативно поставлені цілі і завдання, представлені, як правило, в науковій формі, і являють собою поетапний план соціально-економічних перетворень. На думку багатьох дослідників, головним недоліком подібних стратегій є формалізований підхід до визначення реальних і оптимальних можливостей, механізмів та інструментів соціально-економічних перетворень в конкретному регіоні або промисловому комплексі.

Відсутність чітко розроблених науково-теоретичних засад створення регіонально-виробничих стратегій структурної модернізації економік негативно впливає на характер економічних перетворень в таких країнах.

У зазначеному контексті вдосконалення механізму структурної модернізації регіональної економіки шляхом розвитку кластерів передбачає створення «правил гри» для промисловості і малого бізнесу на державному рівні, а також підтримання їх на регіональному рівні.

По-перше, виявлення перспективних напрямів регіонального розвитку, які будуть виконувати роль «локомотивів зростання», витягаючи промисловість на світовий рівень і підтягуючи супутні види економічної діяльності.

По-друге, закріплення зазначених напрямків в рамках стратегії регіонального розвитку, територіального маркетингу. Дана стратегія повинна дати відповідь на питання, як же буде здійснюватися державно-приватне партнерство.

Органи регіональної влади є носієм ідеї, стратегії, але в економіках, що розвиваються, бракує коштів для внутрішнього інвестування, з іншого боку, приватний бізнес не прагне нести соціальні та інфраструктурні інвестиції. Створення регіональних кластерів — це залучення місцевого бізнесу в розвиток таких конкурентоспроможних секторів, як АПК, ІТ, енергоефективність, екологія, туризм, транспортна та ринкова інфраструктура.

Висновки та рекомендації. Конкурентні переваги регіональних кластерів: 1) доведення рівня професійної підготовки населення до відповідності світовим стандартам якості персоналу; 2) формування наукомістких кластерів підприємств, які доброзичливо ставляться до навколишнього середовища; 3) залучення інвестицій у розвиток діючих або створення нових підприємств, у комунальну інфраструктуру, житло і соціальний комплекс; 4) розвиток транспортно-транзитних функцій; 5) розвиток системи професійної освіти і охорони здоров'я як галузей спеціалізації, університетів, медичних центрів і клінік; 6) розвиток інформаційних центрів, засобів масової інформації; 7) залучення туристичних потоків всіх типів; 8) проведення в регіоні великих культурних, політичних, наукових, спортивних та інших подій і заходів, на які приїжджає багато людей, які підсилюють позитивний імідж регіону, міста і району.

Перспективним напрямком політики кластеризації старопромислових регіонів країн, що розвиваються, повинно бути поєднання виробництв високих (четвертого, п'ятого, шостого) технологічних укладів, тісно інтегрованих в поточну структуру промисловості в рамках кластерів і науково-виробничих комплексів, розвиток інститутів кредитування бізнесу і венчурного інвестування. Наявність подібних структур дозволить гарантувати інвесторам прозорість умов для співробітництва і стабільність їх бізнесу в регіоні.

На прикладі України також доцільно говорити про формування стратегії неоіндустріалізму, яка забезпечить технологічний прорив до випуску продукції шостого технологічного укладу (нано-, біотехнології, поновлювані джерела енергії), за рахунок чого можливий єдиний шлях постіндустріального розвитку країни, відмови від сировинного експорту, досягнення високих соціальних стандартів розвитку і стійких конкурентних переваг у світовій економіці. Посилено даних тенденцій розвитку може служити підтримання конкурентних переваг сворегіонів, транспортно-логістичні потоки та сталі транскордонні співробітництва.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Стратегія міжнародної економічної діяльності кластерних утворень в інформаційній економіці: монографія /С.І. Гриценко, А.В. Таранич. — Донецьк: ДонНУ, 2010. — 227 с.
2. Таранич А.В. Стратегія територіального маркетингу старопромислових регіонів України // Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. Сб. научн. трудов. Часть 2. — Донецк: ДонНУ, 2013. — С. 350-353.

МІЖНАРОДНІ ТРУДОВІ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО ТИПУ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Тахтарова К.А. к.е.н., старший викладач кафедри управління персоналом і економіки праці, Донецький національний університет (Україна)
Кушнарєнко О.П. аспірант, Маріупольський державний університет (Україна)

Тахтарова К.А., Кушнарєнко О.П. Міжнародні трудові взаємодії в умовах постіндустріальної економіки. В статті підкреслено, що провідною тенденцією сучасного етапу світогосподарського розвитку виступає становлення постіндустріального типу економіки; наведено основні ознаки постіндустріальної економіки; відзначено, що в умовах постіндустріалізму суб'єктивний фактор суспільного виробництва трансформується у людський ресурс; робочу силу визначено як на один з ключових ресурсів економіки; підкреслено, що базою соціальної структури стає інтелектуальний рівень людини; встановлено, що на світовому ринку праці зростає потреба у висококваліфікованих працівниках, особливо в країнах, що знаходяться у постіндустріальній фазі економічного розвитку; визначено об'єктивну необхідність вступу країн до системи міжнародних трудових взаємодій; підкреслено, що напрями включення країн до системи міжнародних трудових взаємодій визначаються не лише потребою у висококваліфікованих кадрах, а й структурою зайнятості у світовій економіці; процес інтелектуалізації світогосподарського розвитку визначено як аспект інноваційності останнього.

Тахтарова К.А., Кушнарєнко О.П. Международные трудовые взаимодействия в условиях постиндустриальной экономики. В статье подчеркнута, что основной тенденцией современного этапа мирохозяйственного развития выступает становление постиндустриального типа экономики; приведены основные признаки постиндустриальной экономики; отмечено, что в условиях постиндустриализма субъективный фактор общественного производства трансформируется в человеческий ресурс; рабочая сила определена как один из ключевых ресурсов экономики; подчеркнута, что базой социальной структуры становится интеллектуальный уровень человека; установлено, что на мировом рынке труда возрастает потребность в высококвалифицированных работниках, особенно в странах, находящихся в постиндустриальной фазе экономического развития; определена объективная необходимость вступления стран в систему международных трудовых взаимодействий; подчеркнута, что направления включения стран в систему международных трудовых